

1411-о заседание, 14-16 септември 2021 г. (DH)

Права на човека

**H46-10 Група Кехайов (жалба № 41035/98) и Нешков и др.
(жалба № 36925/10) срещу България**

Наблюдение на изпълнението на решенията на Европейския съд

Относитими документи

DH-DD(2021)698-rev, DH-DD(2021)698-add, DH-DD(2021)698-add2, H/Exec(2021)16, CM/Del/Dec(2018)1310/H46-4

Жалба	Дело	Решение от	Окончателно на	Индикатор за класификация
КЕНАЙОВ GROUP				
41035/98	КЕХАЙОВ	18/01/2005	18/04/2005	Сложен проблем
61701/11	БОРИС КОСТАДИНОВ	21/01/2016	21/04/2016	
53942/16	ЧОБАНОВ И КОЙРУШКИ	04/06/2020	04/06/2020	
58400/16	ДИМИТЪР АНГЕЛОВ	21/07/2020	21/10/2020	
34846/08	ДИМИТРОВ И РИБОВ	17/11/2015	17/02/2016	
54659/00	ГАВАЗОВ	06/03/2008	06/06/2008	
15018/11+	ХАРАКЧИЕВ И ТОЛУМОВ	08/07/2014	08/10/2014	
4374/05	ХАЛИЛ АДЕМ ХАСАН	10/03/2015	10/06/2015	
50760/09	ХРИСТОСКОВ	15/02/2018	15/02/2018	
63254/16	ИЛИЕВ ¹	20/04/2021	20/04/2021	
2727/19	ИВАНОВ И ДРУГИ	04/06/2020	04/06/2020	
37994/09	РАДЕВ	17/11/2015	17/02/2016	
12487/09	КИРИЛОВ И ДРУГИ	22/06/2017	22/06/2017	
39014/12	КОРМЕВ	05/10/2017	05/01/2018	
31044/12	ПЕТРОВ И ДРУГИ	21/06/2018	21/06/2018	
65417/16	ПОГОСЯН-АХЕНОБАРБ ²	20/04/2021	20/04/2021	
21980/04	СИМЕОНОВИ	12/05/2017	Голяма зала	
31820/18	ЙОРДАНОВ И ДЖЕЛЕБОВ	04/06/2020	04/06/2020	
34639/07	ЖИВКО ГОСПОДИНОВ И ДРУГИ	26/10/2017	26/10/2017	
36925/10+	НЕШКОВ И ДРУГИ	27/01/2015	01/06/2015	Пилотно решение

Описание на делата

Повечето от тези дела се отнасят до нечовешкото и унизително отношение към жалбоподателите в местата за лишаване от свобода в периода 1996 г. – 2019 г. поради пренаселеност, лоши санитарно-хигиенни и материални условия, ограничени възможности за дейности извън килията, неадекватно медицинско обслужване и продължително прилагане на ограничителен пенитенциарен режим, съчетано с последиците от неподходящи материални условия, както и липсата на ефективно средство за защита (нарушения на членове 3 и 13). Делото *Борис Костадинов* се отнася до нечовешки и унизителни условия на задържане в полицейски арест, дължащи се наред с другото на силна пренаселеност, непредоставяне на храна и напитки, лоша вентилация, задължение за оставане в „стресова позиция“ в коридора.

¹ Дело, предложено за класифициране, вж. CM/Del/Dec(2021)1411/B1-add2

² Дело, предложено за класифициране, вж. CM/Del/Dec(2021)1411/B1-add2

В пилотното решение по делото *Нешков и други* Европейският съд е постановил, че властите следва да създадат ефективни превантивни и компенсаторни средства за защита преди 1 декември 2016 г. и да решат системните проблеми с лошите условия на задържане и пренаселеността. По делото *Харакчиев и Толумов*³ Съдът е препоръчал на основание член 46 да се отмени автоматичното налагане на силно ограничителен затворнически режим („специален режим“) на всички осъдени на доживотен затвор и доживотен затвор без замяна за първоначален период от пет години.

В някои скорошни решения, въпреки че жалбоподателите са използвали компенсаторното средство за защита, въведено в изпълнение на решението по делото *Нешков и други*, ЕСПЧ е установявал нарушения на член 3 от Конвенцията, тъй като размерът на присъдените обезщетения е нисък (*Димитър Ангелов, Иванов и други*), или съдилищата не са разгледали в достатъчна степен оплакванията за изолация на осъден на доживотен затвор (*Димитър Ангелов*), или са оценили условията като подходящи, докато Съдът е счел, че те не са били такива (*Илиев*).

Някои от делата касаят и нарушения на членове 3, 5, 6 параграфи 1 и 3 d), 8 и 13.⁴ По-специално, по делото *Кормев* е установено нарушение на правото на справедлив съдебен процес, тъй като присъдата на жалбоподателя се е основавала на признание, което е било изтръгнато от един от неговите съподсъдими⁵.

Състояние на изпълнението

На 22 юли 2021 г. българските власти предоставиха актуализиран план за действие (DH-DD(2021)698-rev); на 30 юли 2021 г. те предоставиха допълнение към плана за действие (DH-DD(2021)698-add, DH-DD(2021)698-add2).⁶

Индивидуални мерки

По делата *Кехайов, Гавазов, Нешков и др. и Харакчиев и Толумов* Комитетът установи, че не са необходими допълнителни мерки (вж. решението, прието на 1310-то заседание (март 2018 г.) (формат „Права на човека“)). Що се отнася до делото *Борис Костадинов*, в решенията, приети през септември 2019 г. по групата дела *Великова*, Комитетът е счел, че не са възможни допълнителни индивидуални мерки (CM/Del/Dec(2019)1355/H46-6).

Подробна информация за отделните мерки по другите дела може да бъде намерена в документ H-Exec(2021)16.

Общи мерки

1) Предишно разглеждане от Комитета на министрите

През м. март 2018 г. Комитетът на министрите приветства резултатите, постигнати в отговор на пилотното решение по делото *Нешков и други* и публичното изявление на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание (КПИ) от 26 март 2015 г. Той отбеляза, че Европейският съд е счел, че вътрешноправните средства за защита, въведени в отговор на решението по делото *Нешков*, могат да се считат за ефективни, поиска информация за тяхното функциониране и посочи, че е необходим допълнителен напредък по подобряването на условията на задържане, за да се гарантира правилното функциониране на превантивното средство за защита.

Освен това Комитетът: i) приветства значителния напредък, постигнат по отношение на пренаселеността в затворите и затворническите общежития от закрит тип, и поиска информация за положението в следствените арести; 2) поиска информация за въздействието на мерките, предприети за улесняване достъпа до дейности извън килиите; 3) насърчи властите да приключат проектите си за подобряване на материалните условия на задържане; 4) прикани ги бързо да приемат и изпълнят националната стратегия и плана за действие относно медицинските грижи в затворите, разработени с помощта на Съвета на Европа.

³ Делото се отнася и до невъзможността да се намали доживотната присъда поради липсата на гаранции, свързани с упражняването на президентското право на помилване до 2012 г., и поради липсата на реална възможност за поправка след 2012 г. (поради лошите условия на задържане и много рестриктивния затворнически режим).

⁴ Общите мерки, свързани с тези нарушения, се разглеждат в контекста на делата *Великова* и *Стойне Христов* или вече са разглеждани в контекста на делата *Асенов и др.* (ResDH(2000)109), *Николов и Шишков* (CM/ResDHRResDH(2007)158), *Янков* (CM/ResDHRResDH(2013)102), *Евгени Иванов* (CM/ResDHRResDH(2012)164), *Бочев* (CM/ResDHRResDH(2017)382), *Димитров и Хамънов* и *Кутюв* (CM/ResDHRResDH(2015)154 и CM/ResDHRResDH(2017)420), *Петров* (CM/ResDHRResDH(2014)258).

⁵ Общите мерки във връзка с това нарушение бяха разглеждани по делото *Йордан Петров* (CM/ResDHRResDH(2019)328).

⁶ Вж. също така становищата на Българския хелзински комитет от 9 август 2016 г. и отговора на властите (DH-DD(2021)814).

Освен това Комитетът на министрите прикани властите да предоставят информация за практиката по приложението, изменението и съдебния контрол относно „специалния режим“. Той ги прикани също така да посочат мерките, предвидени за избягване на нарушения, дължащи се на автоматичното прилагане на много строг режим по отношение на някои категории лица, задържани под стража, и за избягване на нарушения, свързани с практическото приложение на „строгия режим“ по отношение на лишените от свобода, изтърпяващи доживотна присъда.

1) Основни мерки

През м. януари 2017 г. националните власти извършиха съществена реформа на пенитенциарната система („реформата от 2017 г.“).

а) Мерки за борба с пренаселеността и подобряване на материалните условия на задържане

- Мерки в областта на пенитенциарната и наказателната политика: С реформата от 2017 г. в националното законодателство беше въведено изискване за 4 кв. м. жилищна площ на задържано лице и се предвиди използване в по-голяма степен на затворнически общежития от открит тип⁷ с цел справяне с пренаселеността в затворите и затворническите общежития от закрит тип. Лишените от свобода имат право да се обърнат директно до компетентния съд, за да поискат условно предсрочно освобождаване; условията за условно предсрочно освобождаване на рецидивисти също бяха облекчени.

- Капацитет на затворите и затворническите общежития: През м. декември 2017 г. максималният капацитет за настаняване е бил около 8 500 затворници, а към 8 юни 2021 г. – 8 161 затворници. Броят на задържаните лица е намалял от 9 371 през 2013 г. и 6 841 в края на 2017 г. до 6 146 към 8 юни 2021 г. Към последната дата, според представените от властите данни, не е имало пренаселеност в повечето затвори и затворнически общежития от закрит тип, с изключение на Затвора в гр. Пловдив и Затворническото общежитие от закрит тип в Дебелт. В някои затворнически общежития от открит тип са настанени повече лишени от свобода, отколкото е техният капацитет. Властите посочиха, че са открити две нови затворнически общежития от открит тип и че при необходимост могат да бъдат открити още.

- Капацитет на следствените арести: Към 9 юни 2021 г. капацитетът за настаняване в следствените арести⁸ е 1 283 лица; в тях са били задържани 865 лица (в сравнение с 1 244 през 2013 г. и 979 през 2016 г.). Само малък брой (4 от 27) от следствените арести изглеждат пренаселени.

- Материални условия в затворите и затворническите общежития: Властите уточняват, че във всички затвори са създадени отделни санитарни помещения „в помещенията на затворниците“. Прегледът на предоставената информация показва, че затворниците разчитат на „общи“ санитарни помещения в някои затворнически общежития от открит тип, в едно затворническо общежитие от закрит тип и в някои части на Затвора в гр. Сливен. Властите предоставиха информация за планирани ремонти, строежи или реконструкции. Предвиждат изграждането на нов „пилотен“ затвор в близост до гр. София с подкрепата на Норвежкия финансов механизъм. В последните си доклади като Национален превантивен механизъм (НПМ) Омбудсманът препоръча закриването на затворническото общежитие „Кремиковци“, Софийския затвор и затворническото общежитие „Керамична фабрика“; последното затворническо общежитие вече е преместено в нови помещения и преименувано. В доклада си за 2020 г. Омбудсманът посочва, че във всички посетени обекти има напредък в намаляването на броя на настанените лица и подобряването на условията на задържане. Тя отбелязва наличието на насекоми и проблемно състояние на килиите в някои от местата за лишаване от свобода.

- Материални условия в следствените арести: Извършени са ремонти, преместване на следствени арести в затвори и изграждане на нови следствени арести, а някои от арестите, които не отговарят на стандартите, са закрити. Планирани са още ремонтни дейности. В някои следствени арести помещенията не са оборудвани със санитарен възел или няма място за разходка на открито. Омбудсманът отбелязва, че условията в следствените арести извън затворите се подобряват много по-бавно, отколкото в тези, разположени в затворите; Омбудсманът отбеляза и проблем с наличието на насекоми.

- Капацитет и материални условия в помещенията за задържане в полицейските управления: Властите посочват, че в повечето от тези помещения материалните условия са добри. Задържаните

⁷ Режимът в затворническите общежития от открит тип е по-свободен и позволява на затворниците по-голяма свобода на движение.

⁸ В следствените арести са настанени лица, които са задържани под стража и все още не са изправени пред съда.

лица не прекарват там повече от 24 часа. Помещенията, които се нуждаят от ремонт, са идентифицирани и са планирани ремонтни дейности. Осигуряват се храна и напитки. В докладите си за 2019 г. и 2020 г. в качеството си на НПМ Омбудсманът отбелязва проблеми с пренаселеността, достъпа до свеж въздух, естествената светлина и хигиената в някои помещения. В доклада си за 2019 г. Омбудсманът отбелязва, че в две полицейски управления в гр. София поради липсата на достатъчно помещения задържаните понякога са заключвани с белезници към пейка или четирима души трябва да използват три легла.

-Последни становища от неправителствени организации: В становището си от 9 август 2021 г. Българският хелзински комитет (БХК) признава, че материалните условия в затворите като цяло са се подобрили, но отбелязва, че условията в редица от следствените арести очевидно не отговарят на стандартите; в някои арести задържаните лица все още са принудени да използват кофи или бутилки за естествените си нужди през част от деня. В отговор властите уточниха, че на 28 юни 2021 г. следственият арест в гр. Габрово е закрит, водят се преговори с Министерството на вътрешните работи за превръщането на имот в нов следствен арест и пробационна служба в гр. Свиленград, както и че се планират ремонтни дейности за създаването на нов арест в гр. Велико Търново.

b) Медицински грижи

- Мерки за подобряване на здравните грижи в затворите и следствените арести: От 2014 г. насам затворниците са здраво осигурени. Властите предоставят информация за мерките, предприети с цел справяне с недостига на медицински персонал, като посочват, че през 2020 г. са извършени 149 038 медицински прегледа, а 3 363 прегледа са проведени извън пенитенциарната система. Властите считат, че е необходимо да се преразгледа и актуализира проектът за стратегия за адекватна медицинска грижа в затворите, изготвен с помощта на Съвета на Европа, поради новите предизвикателства, включително пандемията COVID-19. Планира се стратегията да бъде финализирана до м. април 2022 г. В докладите си Омбудсманът отбелязва, че здравните грижи в пенитенциарната система не са се подобрили, и препоръчва широкообхватни реформи.

В становищата си от м. август 2021 г. БХК отбелязва, че здравеопазването в затворите е с ниско качество, че пенитенциарните лечебни заведения не отговарят на медицинските стандарти и липсата на персонал и оборудване е хронична. Затворниците се оплакват от намаляване на външните консултации по време на пандемията COVID-19.

c) Мерки, свързани с прилагането на „специален режим“ в затвора и други ограничителни режими

- Законодателна реформа: След реформата от м. януари 2017 г. специалният режим се налага първоначално от съда по отношение на лицата, осъдени на доживотен затвор, но целесъобразността на неговото продължаване се преразглежда от началника на затвора след една година и на интервали от една година (най-малко) след това, като решението му подлежи на съдебен контрол. Лишените от свобода лица, изтърпяващи наказание доживотен затвор или доживотен затвор без замяна, които вече не са на „специален режим“, могат да бъдат настанени извън зоната за повишена сигурност, по решение на началника на затвора. Ако не е взето решение за настаняване извън зоната за повишена сигурност, изтърпяващият доживотна присъда остава в нея на „строг режим“.⁹ Участието на затворници със специален режим в някои общи дейности с други категории затворници е възможно без промяна на режима по решение на началника на затвора. Отказът на началника на затвора да настани осъден на доживотен затвор в общи помещения или да го включи в общи дейности подлежат на съдебен контрол съгласно общите правила.

В доклада за посещението си в България през 2017 г. КПИ изразява мнение, че режимът за изтърпяване на наказанията от осъдените на доживотен затвор в България трябва да бъде основно преразгледан, така че да се включи структурирана програма от дейности. Той също така отбелязва, че използването на белезници по отношение на осъдените на доживотен затвор трябва да е по изключение и да се основава на индивидуална оценка на риска.

Законът все още предвижда задължителна изолация на задържаните под стража лица, които са обвинени в престъпления, наказуеми с доживотен затвор или с лишаване от свобода за повече от 15 години.

Властите планират да извършат анализ на прилагането на новите правила за специалния режим и включването в общите дейности на осъдените на доживотен затвор до м. април 2022 г.

⁹ Макар че специалният режим се прилага основно по отношение на осъдени на доживотен затвор, в определени ситуации той може да се прилага и за други категории затворници.

- Статистически данни: Към м. април 2021 г. 192-ма лишени от свобода в България излежават доживотни присъди. Тенденцията сочи, че след промяна на режима все повече осъдени на доживотен затвор се настаняват в общи помещения, извън зоната за повишена сигурност. Такъв е случаят с 93-ма доживотни затворници през 2020 г. в сравнение с 27 през 2017 г.

- Дейности извън килиите като цяло: Властите смятат, че постепенното закриване на повечето от следствените арести и преместването на задържаните в затворите ще позволи по-добро използване на пенитенциарния персонал и ще даде възможност за предлагане на повече дейности. В неотдашните си доклади Омбудсманът отбелязва, че поради недостатъчно финансиране броят на социалните работници е недостатъчен, което оказва отрицателно въздействие върху възможността за организиране на дейности.

- Мерки за осигуряване на смислени занимания за затворниците в зоните за повишена сигурност: В доклада си за 2019 г. Омбудсманът посочва, че прекомерната изолация на онези от осъдените на доживотен затвор лица, които изтърпяват наказание доживотен затвор без замяна, е системен проблем. В началото на 2020 г. бяха изменени Националните стандарти за третиране на доживотно осъдените лица. Те предвиждат, че третирането на доживотно осъдените лица включва, когато е възможно, подходяща работа и различни дейности в съответствие с режима и специфичните условия в съответния затвор. Лишените от свобода в зоната за повишена сигурност подлежат на индивидуална оценка на риска. Създадени са условия за предлагане на работа и различни смислени дейности. Властите предоставиха информация за дневния и седмичния график на дейностите в няколко места за лишаване от свобода.

В последното си становище БХК отбеляза, че лишените от свобода на специален режим са задържани в постоянно заключени килии и обикновено нямат достъп до дейности, с изключение на едночасовия престой на открито; съдебният контрол върху режима обикновено не води до промяна, тъй като съдилищата рядко отменят решенията на началниците на затворите и то само на процедурни основания, а не на основания, свързани с тяхната изолация.

d) Вътрешни средства за защита

- Въвеждане на превантивно и компенсаторно средство за защита: С реформата от 2017 г. беше въведено специфично компенсаторно средство за защита, както и превантивно средство за защита с оглед оплакванията относно условията на задържане. Разпоредбата на чл. 3 от Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража от 2009 г. („Законът от 2009 г.“) също беше изменена, като в нея се установи обща забрана за изтезания или нечовешко или унизително отношение и се посочи наред с другото, че липсата на достатъчно жилищна площ или липсата на физическа активност, продължителната изолация без възможност за общуване, необоснованото използване на мерки за задържане и т.н. също се считат за нарушение на тази забрана.

- Констатации на Европейския съд относно правните средства за защита: В решението си от 27 юни 2017 г. по делото *Атанасов и Апостолов с/у България*¹⁰, с което обявява жалбата за недопустима, Европейският съд е приел, че превантивното и компенсаторното средство за защита могат да се считат за ефективни. Подобни са изводите и в решението по делото *Димитър Ангелов* от м. юли 2020 г., в което ЕСПЧ е отбелязал, че в редица случаи националните съдилища са разгледали внимателно исканията на затворниците, като са се позовали и на изискванията, развити в неговата практика. Той обаче отново подчертава, че начинът, по който българските съдилища продължават да разглеждат исканията по превантивното средство за защита, по-специално по отношение на продължителната изолация и липсата на физически дейности, исковете по компенсаторното средство за защита, по-конкретно размера на присъжданите обезщетения, както и жалбите срещу решенията за продължаване прилагането на специалния режим, ще се отрази на бъдещото му заключение относно тяхната ефективност.

- Статистически данни за използването на вътрешноправните средства за защита и допълнителни мерки: Между 2017 г. и 1 юни 2021 г. превантивното средство за защита е използвано 120 пъти (82 от исканията са отхвърлени, а 29 от тях са уважени); компенсаторното средство за защита е използвано 1 074 пъти (284 искове са отхвърлени, а 422 са уважени). Властите считат, че новите правни средства за защита функционират ефективно. Те посочват, че на съдилищата е изпратен анализ на практиката на Европейския съд относно адекватния размер на обезщетението, което следва да се присъди за лоши условия на задържане, и вече се наблюдава положително развитие в това отношение. Освен това властите планират да извършат анализ на функционирането на новите правни средства за защита до м. април 2022 г.

¹⁰ Вж. делото *Атанасов и Апостолов с/у България*, ((dec.)), № 65540/16, 27 юни 2017 г.

- Освобождаване от съдебни такси и разноски и правна помощ: Таксите и разноските не се дължат от лица, за които съдът е установил, че нямат достатъчно средства да ги платят. Правна помощ за предявяване на иск може да бъде предоставена съгласно Закона за правната помощ. След като искът бъде предявен, съдът е компетентен да се произнесе по подадена молба за правна помощ и освобождаване от заплащане на съдебни такси и разноски.

Що се отнася конкретно до компенсаторното средство за защита, съгласно съответните правила на Закона от 2009 г., ако отхвърли иска изцяло или ако ищецът се откаже от иска или го оттегли изцяло, съдът го осъжда да поеме разноските по производството. Ако уважи иска изцяло или частично, съдът осъжда ответника да понесе разноските по производството, да възстанови на ищеца платената от него съдебна такса и да му заплати възнаграждението за неговия адвокат, пропорционално на уважената част от иска. В Решение № 4885 от 2 април 2019 г. по адм. дело № 9723/2017 г. Върховният административен съд постановява, че дори искът да бъде отхвърлен изцяло, съдът не може да осъди ищеца да заплати възнаграждение за юрисконсулт, който представлява държавните органи.

- Последни становища на НПО: В становището си от м. август 2021 г. БХК отбелязва, че няколко фактора препятстват задържаните лица да използват средствата за защита, като виктимизация от страна на затворническата администрация; опасността паричните средства на лишения от свобода да бъдат обект на принудително изпълнение за заплащане на присъдените в полза на ответните държавни органи суми за разноски и юрисконсултско възнаграждение (което означава, че лишеният от свобода може да не е в състояние да си купи основни хигиенни принадлежности); липса на информация в местата за лишаване от свобода за средствата за защита и др. Лицата, задържани в следствените арести много рядко използват превантивното средство за защита, наред с другото, поради липсата на по-добри алтернативи. В производствата по компенсаторното средство за защита съдилищата често присъждат ниски обезщетения за сериозни нарушения. Съдебният контрол върху решение за продължаване на специален режим не е насочен към твърденията, че продължителната изолация представлява нечовешко отношение, и това средство за защита не може да се счита за ефективно за предотвратяване на прекомерната изолация.

Според властите твърденията, че по-малкият брой искания по превантивното средство за защита се дължи на липсата на информация от страна на затворниците, са до голяма степен спекулативни, както и твърденията за виктимизация, тъй като, от друга страна, компенсаторното средство за защита е широко използвано.

Анализ на Секретариата

Индивидуални мерки:

Подробен анализ на индивидуалните мерки може да бъде намерен в документа Н-Ехес(2021)16.

В няколко дела изглежда, че въпросът относно индивидуалните мерки вече е решен.

По-специално, жалбоподателят по делото Радев вече не е изолиран, спалните помещения вече разполагат със санитарна част и макар предоставеният му набор от хигиенни продукти да изглежда ограничен, налице са организирани дейности по поддържане на хигиената. По делото Живко Господинов и други материалните условия на задържане са подобрени, както и режимът на жалбоподателите, тъй като или им е предложена работа (г-н Рангелов, г-н Митев, г-н Александров), или режимът им е облекчен, но те са изразили предпочитание да останат в зоната за повишена сигурност (г-н Господинов, г-н Петров), или са били настанени извън зоната за повишена сигурност (г-н Александров, г-н Стайков). Г-н Шахънов е починал, поради което не се изискват допълнителни индивидуални мерки.

Следва да се отбележи също така изводът на ЕСПЧ, че след януари 2013 г. жалбоподателите Господинов, Халил Адем Хасан, Димитров и Йоргов по делото Господинов и други разполагат с възможност за преразглеждане на доживотните им присъди, като е установено нарушение единствено поради наблюдението на кореспонденцията на Господинов преди м. февруари 2010 г. Следователно не са необходими конкретни индивидуални мерки.

Що се отнася до делото Димитров и Рибов, условията на задържане в местата за лишаване от свобода понастоящем са значително по-добри от описаните в решението. Г-н Димитров вече не е изолиран. Режимът на г-н Рибов е променен през годините, като понастоящем е поставен на „специален режим“ въз основа на индивидуална оценка на риска, също така има възможност да работи. Що се отнася до делото Илиев, жалбоподателят понастоящем е настанен в помещение със санитарна част. По-голямата част от жалбоподателите по делото Кирилов и други, вече не са

задържани, а условията на задържане на г-н Михайлов са значително подобрени (Затворът в Белене е изцяло ремонтиран и всички задържани разполагат с 4 кв. м. жилищна площ).

Във всички горепосочени дела основните недостатъци, установени в решенията, изглежда са отстранени, жалбоподателите разполагат с ефективно превантивно средство за защита и не са изразили пред Комитета оплаквания относно настоящите условия на задържане. Поради това се предлага разглеждането на индивидуалните мерки по горепосочените дела да приключи и да се приеме финална резолюция, с изключение на делата *Илиев*, по което не е изтекъл двумесечният срок за подаване на жалба относно изплащането на справедливо обезщетение, и *Кирилов и други*, по което се очаква допълнителна информация относно изплащането на справедливо обезщетение. Предлага се също така да се приеме финална резолюция по случаите, в които задържането вече е приключило (*Иванов и други*, *Чобанов и Койрушки*, *Йорданов и Джелебов*, *Симеонови*), или в които по-скорошните условия на задържане на жалбоподателя не са в нарушение на член 3 (*Христосков*).

По отношение на останалите дела, включително по най-скорошните решения, властите са предоставили информация за положителни промени в условията на задържане на жалбоподателите, но изглежда са необходими някои разяснения:

- По делото *Димитър Ангелов* изглежда необходимо да се предостави информация за всички мерки, приети за осигуряване на достъп до смислени занимания или възможности за общуване с други лишени от свобода;
- По делото *"Петров и други"* изглежда полезно да се предостави допълнителна информация за смислените занимания, в които жалбоподателят Колев има възможност да участва през седмицата, и за преценката на органите относно необходимостта да се предложат допълнителни дейности;
- По делото *Погосян-Ахенобарб* изглежда полезно да се предостави допълнителна информация относно мерките, предприети за решаване на проблемите с недостатъчното отопление и лошите хигиенни условия;
- По делото *Халил Адем Хасан* е необходима информация за режима на жалбоподателя след преместването му в Затвора в гр. Враца и уточнение относно съдебните такси, погасени с част от справедливото обезщетение, присъдено от ЕСПЧ.

По делото *Кормев* се очаква информация за развитието на наказателно производство след неговото възобновяване, тъй като Европейският съд е установил нарушение на член 6 поради несправедливостта на първоначалното производство.

Общи мерки:

Подробен анализ на общите мерки е наличен в документ Н-Ехес(2021)16.

а) Мерки за справяне с пренаселеността и подобряване на материалните условия на задържане
По отношение на затворите, затворническите общежития и следствени арести, постоянните усилия на българските власти за справяне с пренаселеността и за подобряване на материалните условия на задържане са довели до много значими резултати в сравнение с преобладаващото положение, установено в решенията от тази група, и трябва да бъдат приветствани.

Властите следва да бъдат насърчени да продължат да изпълняват плановете си за обновяване и създаване на съвременни затвори и следствени арести, които да заменят старите, с оглед справяне с нерешените проблеми, по-специално остатъчната пренаселеност в затворите и затворническите общежития, както и в следствените арести, достъпа до санитарни помещения за всички задържани лица, особено в арестите, проблемите, свързани с необходимостта от ремонт на някои килии, наличието на насекоми и др. Следва да се предостави информация и за практиката, свързани с предоставянето на основни хигиенни продукти на лишените от свобода, и за мерките, предприети с цел избягване на нарушения поради липса на достъп до такива продукти.

По отношение на помещенията за задържане в структурите на МВР, макар да е вярно, че задържането в тях е до 24 часа, изглежда, че все още няма ясни решения за ситуации, в които броят на задържаните лица е много по-голям от броя на наличните килии. Поради това е необходимо да се предостави информация за мерките, предприети с цел избягване на нарушения, дължащи се на случаи на тежко пренаселване, както по делото *Борис Костадинов*.

б) Мерки за подобряване на медицинското обслужване в затворите и следствените арести
Оказва се, че въпреки постоянните усилия на властите да се справят с недостига на персонал и други недостатъци, качеството на медицинското обслужване в пенитенциарната система остава незадоволително, както многократно са отбелязвали КПИ и българският Омбудсман. Поради това изглежда, че са необходими решителни действия и по-всеобхватни реформи, за да се постигне

осезаем напредък. Поради това Комитетът би могъл да отбележи с интерес намерението на властите да приключат прегледа на стратегията за адекватна медицинска грижа в затворите, разработена с помощта на Съвета на Европа, като вземат предвид препоръките, дадени по-рано от КПИ, включително относно решаващата необходимост от по-тясно и по-активно участие на Министерството на здравеопазването по отношение на здравните грижи в затворите. Комитетът също така би могъл да ги призове да пристъпят към бързото приемане на стратегията след нейното преразглеждане.

с) Мерки, свързани с прилагането на специалния режим в затвора и други ограничителни режими По отношение на необходимостта да се гарантира, че специалният режим не се прилага по-дълго от необходимото, информацията, че повече лица, изтърпяващи доживотни присъди, вече се настаняват извън зоната за повишена сигурност, трябва да бъде приветствана, но също така изглежда необходимо властите да представят преглед на практиката на началниците на затворите и съдилищата по отношение на прилагането на специалния режим (причини за неговото запазване или облекчаване), за да се оцени съответствието ѝ с практика на Европейския съд (вж. също вътрешноправните средства за защита по-долу).

Усилията на властите да развиват възможностите за работа и занимания в зоните за повишена сигурност и подобряването на практиките за използване на белезници, също са значителни стъпки в правилната посока. Въпреки това предлагането на занимания в зоните за повишена сигурност изглежда не е еднакво в различните затвори, а някои от местата за лишаване от свобода изглежда в по-малка степен съумяват да предотвратят прекомерната изолация. Поради това е необходимо или да се доразвие режимът/режимите, приложим/и в зоната за повишена сигурност, в светлината на препоръките на КПИ, или да се предостави допълнителна информация, която да показва, че тези режими на практика се прилагат така, че да се осигурят достатъчно човешки контакти и достъп до физически и други смислени занимания, както и да се разработят или да се предостави информация за съществуващите мерки за намаляване на изолацията на затворници, които се считат за неподходящи за настаняване извън тази зона.

Накрая, Комитетът би могъл да призове властите да приемат незабавно законодателни мерки, за да се сложи край на автоматичната изолация, без индивидуална оценка на риска, на задържаните под стража лица, обвинени в престъпления, наказуеми с доживотен затвор или с лишаване от свобода за повече от 15 години.

d) Вътрешноправни средства за защита

Европейският съд многократно е потвърждавал, че средствата за правна защита, въведени в изпълнение на пилотното решение по делото *Нешков*, имат необходимите характеристики, за да осигурят ефективно разглеждане на исканията за прекратяване или предоставяне на обезщетение за вредите, претърпени вследствие на нечовешко отношение в нарушение на член 3. При все това, като се има предвид, че Съдът е установил нарушения на член 3 поради ниските размери на присъдените обезщетения в някои случаи, както и недостатъчното обсъждане от съда на оплаквания за изолацията и липсата на смислени занимания при прилагането на „специалния режим“, все още изглежда необходимо да се консолидира практиката по прилагането на средствата за защита в някои аспекти, или да се предостави допълнителна информация за тяхното функциониране след приключване на анализа, предвиден от властите.

По отношение на компенсаторното средство за защита, изглежда необходимо да се предостави допълнителна информация за въздействието на скорошните мерки за повишаване на осведомеността, насочени към гарантиране на присъждането на адекватни суми за обезщетение. По отношение на превантивното средство за защита, необходимо е по-нататъшно подобряване на условията на задържане, за да се гарантира, че то може да функционира правилно във всички ситуации. Необходимо е също така да се получи информация относно съдебната практика по отношение на исканията за прекратяване на прекомерната изолация или липсата на физически занимания в зоната за повишена сигурност, или разяснения относно промените, които биха могли да бъдат направени, за да се сложи край на такива ситуации, като се демонстрира наличието на правни инструменти за преодоляване на проблеми, които стоят в основата [на случаи на прекомерна изолация]. По отношение на съдебния контрол върху решенията на началника на затвора да продължи да прилага специалния режим, да не разреши настаняване извън зоната за повишена сигурност, или да не разреши участие в дейности заедно с други категории лишени от свобода, е необходима допълнителна информация за правните последици на съдебния контрол (обхват, последици от отмяната на решението) и за взаимовръзката с превантивното средство за защита.

По отношение на достъпността на вътрешноправните средства за защита, властите следва да бъдат насърчени да гарантират, че задържаните лица имат достъп до съответните нормативни актове и да

предоставят своята оценка дали са необходими конкретни мерки в отговор на твърденията, че лишените от свобода лица могат да станат обект на негативни административни практики поради използването на средствата за защита. Освен това, въпреки че като цяло правилата относно таксите и съдебните разноси не изглежда да налагат прекомерна тежест на лишен от свобода, чието искане е основателно, полезно е да се предостави по-подробна информация за съдебната практика относно освобождаването от такси и разноси; правната помощ; ситуациите, в които възниква задължение за заплащане на юрисконсултско възнаграждението при отхвърлен иск.

И накрая, властите следва да представят своята оценка за това дали принудителното изпълнение върху средствата на лишените от свобода засяга тяхната възможност да си закупят основни хигиенни продукти. В случай, че е така, следва да гарантират, че такива продукти се осигуряват от администрацията, тъй като липсата им в някои ситуации може да доведе до нарушение на член 3¹¹.

Осигурено финансиране: ДА

¹¹ Вж. решението по делото *Radev*, § 55, вж. също Н-ЕХЕС (2021)16 за повече подробности.

1411-о заседание, 14-16 септември 2021 г. (Формат „Права на човека“)

Н46-10 Група Кехайов (жалба № 41035/98) и Нешков и други (жалба № 36925/10) срещу България

Преглед на изпълнението на решенията на Европейския съд по правата на човека

Референтен документ
CM/Notes/1411/H46-10

Решения

Представителите на министрите

1. припомниха, че тези дела касаят основно нечовешкото и унижително отношение към жалбоподателите поради пренаселеност и лоши материални условия на задържане в следствените арести, затворите и помещенията за задържане в структурите на МВР, или поради прилагането на прекалено строг пенитенциарен режим, както и липсата на ефективни средства за защита в това отношение;

По отношение на индивидуалните мерки

2. решиха да приключат разглеждането на делата *Иванов и други, Чобанов и Койрушки, Йорданов и Джелебов, Симеонови, Радев, Живко Господинов и други, Димитров и Рибов, Христосков*, по които не са необходими допълнителни индивидуални мерки, и приеха финална резолюция CM/ResDH(2021)189; решиха да продължи разглеждането на общите мерки, необходими с оглед тези дела, в контекста на делата *Кехайов, Нешков, Гавазов и Харакчиев и Толумов*;

3. приканиха властите да предоставят допълнителна информация относно индивидуалните мерки по отношение на жалбоподателите Димитър Ангелов, Кормев, Погосян-Ахенобарб, Халил Адем Хасан, както и на жалбоподателя Колев от делото *Петров и други*, като отговорят на въпросите, повдигнати в анализа на Секретариата и в документа H-Exес(2021)16;

По отношение на общите мерки

4. приветстваха трайните усилия на българските власти за борба с пренаселеността и подобряване на материалните условия на задържане, както и постигнатите положителни и значими резултати; насърчиха ги да продължат да изпълняват плановете си за обновяване и замяна на старите места за лишаване от свобода със съвременни, да се справят с остатъчната пренаселеност в пенитенциарните заведения, да осигурят достъп до санитарни помещения за всички задържани, по-специално в следствените арести, и да решат други проблеми, свързани с хигиената или състоянието на помещенията; приканиха ги да предоставят информация за мерките за избягване на нарушения, дължащи се, наред с другото, на периодичната сериозна пренаселеност в помещенията за задържане в полицейските управления;

5. отбелязаха с интерес, по отношение на медицинското обслужване в местата за лишаване от свобода, постоянните усилия на властите за справяне с недостига на персонал и други недостатъци; отбелязаха обаче, че качеството на медицинското обслужване в системата на местата за лишаване от свобода остава незадоволително; отбелязаха с интерес намерението на властите да преразгледат и финализират до м. април 2022 г. стратегията за адекватна медицинска грижа в затворите, разработена с помощта на Съвета на Европа, като вземат предвид препоръките, дадени

преди това от Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отношение или наказание (КПИ), и ги приканиха да приемат преразгледаната стратегия незабавно;

6. по отношение необходимостта да се гарантира, че „специалният режим“ не се прилага по-дълго от необходимото, приветстваха информацията, че повече лишени от свобода, изтърпяващи наказание доживотен затвор, вече се настаняват извън зоната за повишена сигурност; приканиха властите да предоставят информация за практиката на началниците на затворите и съдилищата по приложението на „специалния режим“ (причини за неговото запазване или промяна); приканиха ги също така да развият режима/режимите, прилаган/и в зоната за повишена сигурност, в светлината на препоръките на КПИ, или да предоставят допълнителна информация, показваща, че прилагането им осигурява достатъчно човешки контакти и физически и смислени дейности, както и да разработят или предоставят информация за съществуването на инструменти за намаляване на изолацията на лишените от свобода, които се считат за неподходящи за настаняване извън тази зона;

7. призоваха властите да приемат незабавно законодателни мерки, за да се прекрати автоматичната изолация, без индивидуална оценка на риска, на задържаните под стража лица, обвинени в престъпления, наказуеми с доживотен затвор или с лишаване от свобода за повече от 15 години;

8. припомниха, че Европейският съд е приел, че вътрешноправните средства за защита, въведени в изпълнение на пилотното решение по делото *Нешков*, могат да се считат за ефективни; отбелязаха с интерес намерението на властите да извършат анализ на средствата за защита до м. април 2022 г. и ги приканиха да предоставят допълнителна информация за тяхното функциониране; що се отнася до компенсаторното средство за защита, ги приканиха да предоставят допълнителна информация за въздействието на мерките за повишаване на осведомеността, насочени към осигуряване на адекватни обезщетения за вреди;

9. по отношение на превантивното средство за защита, отбелязаха, че все още е необходим допълнителен напредък в подобряването на условията на задържане, за да се гарантира, че то може да функционира правилно във всички ситуации, и приканиха властите да предоставят информация относно съдебната практика по отношение на исканията на затворници, държани в зоната за повишена сигурност, за прекратяване на прекомерната изолация или липсата на физически дейности или разяснения относно промените, които могат да бъдат направени, за да се сложи край на такива ситуации; също така ги приканиха да предоставят допълнителна информация относно правните последици от съдебния контрол на решението на началника на затвора да продължи прилагането на специалния режим и относно всяка взаимовръзка с превантивното средство за защита;

10. по отношение на достъпността на вътрешноправните средства за защита, насърчиха властите да гарантират, че задържаните лица имат достъп до съответните нормативни актове и да предоставят допълнителна информация относно съдебната практика по отношение на освобождаването от съдебни такси и разноски, правната помощ и ситуациите, в които възниква задължение за заплащане на юрисконсултско възнаграждение;

11. изискаха от властите да предоставят информация до 30 септември 2022 г. в отговор на посочените по-горе въпроси, както и на по-подробните въпроси, повдигнати в документа Н-Ехес(2021)16.